

PIEVIENOŠANĀS EIROPAS MONETĀRAJAI SAVIENĪBAI UN LATVIJAS ATPALICĪBAS PĀRVARĒŠANA

Pēteris Guļāns

Atslēgas vārdi: *Eiropas Monetārā savienība, Eiropas Savienība, Māstrihtas kritēriji, ekonomiskais potenciāls, cenu līmenis*

Latvijas Republikas Saeima, pieņemot likumu par eiro ieviešanas kārtību (2013. g. 31. janvārī), ir apstiprinājusi galvenos pasākumus, lai ar 2014. g. 1. janvāri mūsu valsts pievienotos Eiropas Monetārajai savienībai (EMS). Ja viss noritēs kā iecerēts, Latvijas nacionālo naudas sistēmu (latus un santīmus) aizstās ES valstu lielākajā daļā kopš 2002. g. 1. janvāra lietotā kopējā nauda — eiro (jeb kā to oficiāli raksta “euro”) ar dalījumu centos. Lēmums noteikt konkrētu datumu pārejai uz eiro, neskatoties uz intensīvu šī pasākuma lietderības skaidrojumu, sabiedrībā nav guvis vienprātīgu atbalstu. Vieni atteikšanos no nacionālās naudas kvalificē kā būtisku valsts neatkarības mazināšanu, citi akcentē eiro naudas sistēmas pašreizējo vājumu. Šaubas par pāreju uz kopējo naudas sistēmu, īpaši par konkrēto tās realizācijas datumu, pastiprina vairāku pašreizējo eirozonas valstu ieilgušā nespēja sabalansēt savus izdevumus ar ieņēmumiem un citu EMS valstu saistības sniegt tām finansiālu atbalstu, tādējādi samazinot savu iedzīvotāju dzīves līmeni. Skepsi daļēji rada arī iecerētās pārejas rezultātu izteikti vienpusīgs skaidrojums. Šī pasākuma realizācijas atbildīgie Latvijas politiķi un ierēdņi runā tikai par iespējamiem ieguvumiem, pilnīgi noklusējot arī neizbēgamās negācijas.

Lai cik skumji būtu šķirties no ierastām, turklāt mākslinieciski augstvērtīgām lata naudas zīmēm, paliekot ES sastāvā, agrāk vai vēlāk tas būs jādara, ja saglabāsies pašreizējie ES izveidošanas un funkcionēšanas pamatnosacījumi. Mierinājumam varam izmantot atziņu, ka mēs neesam nedz pirmie un nebūsim arī pēdējie, kas iekļaujas ES kopējā naudas sistēmā. Skaidrības labad piebūrdīšu, ka es neesmu vienotas ES valūtas nedz pretinieks, nedz arī tās bezierunu atbalstītājs. Tāpat kā vairums Latvijas iedzīvotāju, esmu par Latvijas tautsaimniecības izaugsmi, tās apkaunojošās atpalcības no pārējām ES valstīm iespējami ātrāku pārvarēšanu. Naudas sistēmas maiņa, tāpat kā jebkurš cits

ekonomiskās politikas pasākums, nav un nevar būt pašmērķis. Tas jāuzlūko tikai kā viens no iespējamiem līdzekļiem ekonomiskās politikas galvenā mērķa sasniegšanai, resp., valsts ekonomiskā potenciāla būtiskai palielināšanai. Bažas rada tas, ka pašreizējās diskusijās un izvērstajos skaidrojumos šis galvenais mērķis kaut kā pazūd, ja neievēro neargumentētus apgalvojumus (būtībā pieņēmumus), ka iekļaušanās Eiropas Monetārajā savienībā būtiski palielināšot investīciju ieplūdi, jūtami samazināšoties aizņēmumu procentu likmes un būšot arī citi ieguvumi, kas sekmēšot valsts uzplaukumu.

Apstākļos, kad Eiropas Savienībā tiek realizēta brīva kapitāla, preču un darbaspēka

plūsmas, kopējās naudas sistēmas ieviešana, šķiet, ir loģisks solis vienotas ekonomiskās telpas izveidei un sekmīgai attīstībai ar piebīdi, ka vienlaicīgi tiek nodrošināti arī citi vienotas telpas veidošanai nepieciešamie apstākļi. Nevar neredzēt, ka pašreizējā ES ekonomiskā telpa tikai formāli ir vienota. Reāli tā sastāv nevis no līdzīgām, bet pēc ekonomiskā potenciāla un iedzīvotāju labklājības līmeņa ļoti dažādām valstīm. Atšķirība starp lielāko un mazāko IKP/iedzīvotāju 2011. g. bija 5,9 un patēriņa cenu līmeni — 2,9 reizes¹. Risinot Latvijas attīstības problēmas ES sastāvā, arī iekļaušanos vienotajā naudas sistēmā, jāņem vērā, ka ES kopējā politikā un tās mērķu uzskaitījumā nav definēts uzdevums un iezīmēti nepieciešamie pasākumi šo radikālo atšķirību pārvarēšanai. Gluži otrādi, Māstrihtas kritēriji, kuru nodrošināšana ir obligāta, lai pievienotos EMS, pēc būtības nosaka nepārrēdzami ilgu laiku saglabāt ļoti atšķirīgu arī eirozonā ietilpstošo valstu ekonomikas potenciālu, un līdz ar to arī iedzīvotāju labklājības līmeni ar visām no tā izrietošajām sekām.

Ilgstoši saglabājoties būtiskām atšķirībām starp dalībvalstu ekonomisko potenciālu un to iedzīvotāju labklājības līmeni, iedzīvotāju aizplūšana no vāji attīstītajām uz augstāk attīstītajām, t.s. vecajām, dalībvalstīm ir nenovēršama. Ir pilnīgi loģiski, ka šādas situācijas (ES valstu divu ekonomiskā potenciāla līmeņu) saglabāšanā vadošās ES valstis objektīvi ir ieinteresētas un noklusēti to veicina. Pašreizējā vadošo ES lielvalstu nostāja nav nejauša, bet izriet no reālās situācijas pasaulē. Labi zināms, ka Zemeslode ir pārapdzīvota. Lai gan pasaules iedzīvotāju liela daļa cieš no katastrofāla higiēnas prasībām atbilstoša ūdens un pārtikas trūkuma, tomēr cilvēce jau tagad patērē apmēram pusotras reizes vairāk bioloģisko resursu, nekā planēta spēj atrāžot. Pavisam reāli ir arī fosilo un minerālo resursu izsīkšanas draudi. Pasaules galvenā pretruna (resursu vajadzība un to pieejamība) strauji saasinās. Tādēļ cīņa par resursiem ne tikai nemazināsies, bet kļūs arvien nežēlīgāka un

izsmalcinātāka. Attīstības valstu (Ķīna, Indija, Brazīlija u.c.) ekonomiskais un līdz ar to arī militārais potenciāls strauji palielinās un kādreiz vadošajām Rietumu pasaules valstīm pilnīgi reāla kļūst iespēja nevis kaut kad, bet jau pārrēdzamā nākotnē zaudēt savu vēstures attīstības procesā sasniegto dominējošo lomu pasaulē un nonākt atpalikušo valstu stāvoklī ar visām no tā izrietošajām sekām. Detalizētāks šīs problēmas skaidrojums sniegts citā rakstā², tādēļ šeit sīkāk to neizklāstīšu.

Lielvalstu tieksme saglabāt savu vadošo stāvokli pasaulē arī uz pārejo Eiropas valstu rēķina ir reālās situācijas diktēts paņēmieni. Jāsaprot, ka Eiropas valstīm, to skaitā arī ES ietilpstošajām, nav kopēju ekonomisko interešu, vismaz tādu, lai kāda lielvalsts veicinātu to sasniegšanu uz savu ieguvumu samazināšanas, vai vēl mazāk — uz sava stāvokļa pasliktināšanas, rēķina. Katra valsts cīnās par savām interesēm pēc principa: slīcēju glābšana ir pašu slīcēju darīšana. Šādas situācijas esamību uzskatāmi apliecināja nesenās diskusijas par ES kopējo budžetu 2014.–2020. g. Atstājot malā jautājumu par ES centralizēto fondu veidošanas lietderību vispār, absolūti nav saprotams, kādēļ, piem., Latvijas lauksaimniekiem paredzētie tiešmaksājumi noteikti mazāki nekā citās ES valstīs, lai gan augsnes un agroklimatiskie apstākļi mums nenoliedzami ir sliktāki nekā, piem., Dānijā, Nīderlandē, Ungārijā un daudzās citās valstīs.

Noteicošais arguments, lai sāktu pāreju uz eiro, ir konstatējums, ka galvenie Latvijas ekonomikas attīstības rādītāji atbilst Eiropas Padomes 1991. g. decembrī Māstrihtas līgumā noteiktajiem kritērijiem. Tos vienkāršoti mēdz dēvēt par Māstrihtas vai konverģences kritērijiem. Tie ir šādi³:

inflācijas līmenis. Tas nedrīkst vairāk kā 1,5% pārsniegt vidējo inflācijas līmeni trīs dalībvalstīs, kurās tas ir viszemākais;

procentu likmes. Ilgtermiņā tās nedrīkst vairāk kā par 2% atšķirties no vidējām likmēm trīs dalībvalstīs, kurās tās ir viszemākās;

deficīts. Valdības budžeta deficīts nedrīkst pārsniegt 3% no IKP;

valsts parāds. Nedrīkst pārsniegt 60% no IKP;

valūtas kursa stabilitāte. Pēdējo divu gadu laikā valūtas kursa svārstības nedrīkst pārsniegt noteikto robežu.

Nosauktie kritēriji, izņemot pirmo, ir loģiski, jo tie prasa, lai iekļautos EMS, valstij vispirms jāsakārto sava finanšu sistēma (jānodrošina sabalansēts budžets, relatīvi zems valsts parāds, salīdzinoši zemas procentu likmes un stabils valūtas kurss). Problemātiska ir pirmā kritērija prasība, lai inflācijas līmenis nepārsniegtu par 1,5% to triju dalībvalstu vidējo rādītāju, kurās tas ir viszemākais. Šāda prasība būtu pareiza, ja ES valstu ekonomikas attīstības un patēriņa preču cenu līmeņi būtu daudz maz līdzīgi. Reāli tie ir ļoti atšķirīgi. Izpildot inflāciju ierobežojošā kritērija prasību, būtībā tiek izslēgta iespēja mazāk attīstītajām valstīm pārvarēt atpalicību un palielināt savu ekonomisko potenciālu tā, lai tas būtiski neatšķirtos no attīstīto valstu līmeņa. Šis kritērijs orientē uz ES ietilpstošo valstu patēriņa cenu un līdz ar to arī ekonomikas attīstības līmeņu atšķirību nepārrēdzami ilgstošu saglabāšanu. Te piebilstim, ka valdības un Latvijas bankas pārstāvju apgalvojumi, ka pāreja uz eiro neizsauks inflācijas kāpumu, resp., patēriņa preču un pakalpojumu cenu pieaugumu, ir tikai daļēji patiesi. Inflācijas nebūs, vai tās rādītāji būs līdzīgi svarīgāko preču cenu dinamikai pasaulē tikai gadījumā, ja Latviju joprojām iecerēts atstāt vāji attīstītas valsts statusā. Palielinot valsts ekonomisko potenciālu, noturēt cenas pašreizējā līmenī, kā zemāk paskaidrosim, nav iespējams.

Problēmas būtība ir tā, ka inflācijas temps nav patstāvīgi regulējams rādītājs. Tas ir atkarīgs no patēriņa preču un pakalpojumu cenu līmeņa, tā neizbēgamā izlīdzināšanās procesa vienotā ekonomiskā telpā. Tas, pirmkārt. Un, otrkārt, patēriņa cenu līmenis atsevišķā valstī cieši saistīts ar tautsaimniecības

ekonomisko potenciālu. Uzskatāmi tas redzams no tabulā un attēlos sniegtā ES valstu ekonomiskā potenciāla (IKP/iedzīvotāju) un cenu līmeņa salīdzinājuma. Tabulā un attēlos parādīta situācija pirms krīzes — 2007. g. un pēc tam — 2011. g. Valstis sakārtotas pēc IKP/iedzīvotāju, un, kā redzams, krīze tikai nedaudz mainījusi to izkārtojumu, nemainot būtību: augstākam ekonomikas potenciālam atbilst arī augstāks cenu līmenis. Tas, ka šis sasaistes ciešums nav matemātiski precīzi nosakāms, nemaina principiālo sakarību. Ir redzams, ka gan IKP/iedzīvotāju, gan patēriņa cenu līmenis virs ES vidējā ir tikai vecajās, turklāt ne visās ES dalībvalstīs. Visās jaunajās ES valstīs šie rādītāji dažādā pakāpē atpaliek no ES vidējiem.

Otrs secinājums: arī vecajās ES valstīs vērojama zināma atšķirība. Vidējais patēriņa cenu līmenis augstāks ir Ziemeļ- un Viduseiropas un zemāks Dienvideiropas valstīs, kas acīmredzot saistīts ar klimatisko apstākļu atšķirībām. Savdabīgs fenomens ir Luksemburga, kuras IKP/iedzīvotāju vairāk nekā 2,7 reizes pārsniedz ES vidējo rādītāju. Augsto IKP rādītāju nosaka šīs nelielās valsts īpašais stāvoklis ES un finanšu pakalpojumu iestāžu koncentrācija. Patēriņa preču un pakalpojumu cenu līmenis te līdzīgs tam, kāds ir citās attīstītajās ES valstīs.

Latvijas izklūšana no katastrofālās atpalicības iespējama, tikai panākot valsts ekonomiskā potenciāla kāpumu, lai IKP/iedzīvotāju būtu tuvs Skandināvijas valstu rādītājiem. Pašlaik (2011) starpība ir 2,0–2,2 reizes. Arī atšķirība patēriņa cenu līmenī ir līdzīga: 1,7–1,9 reizes. Jautājums, par kuru jābūt pilnīgai skaidrībai, ir: vai var sasniegt augstu ekonomikas potenciālu, saglabājot zemu patēriņa cenu līmeni? Eiropas valstu pieredze pārlicenoši rāda, ka valstis ar augstu ekonomikas potenciālu arī patēriņa cenas ir augstākas nekā mazāk attīstītajās valstīs. Nav jēgas meklēt atbildi, kurš no šiem rādītājiem primārais un kurš sekundārais, līdzīgi, kā diskutēt par to, kas bija pirmais — vista vai ola. Šo rādītāju

savstarpējā sasaiste tomēr ir acimredzama un tā jāpieņem kā objektīva likumsakarība. Administratīvi ierobežojot viena palielināšanu (Māstrihtas inflācijas kritērijs), noklusēti tiek ierobežotas arī otra izaugsmes iespējas. Vismaz ES nav tādas dalībvalsts, kurā būtu augsts ekonomikas potenciāls un zems patēriņa cenu līmenis. Nav nekāda pamata cerībām, ka Latvija varētu būt izņēmums un minētā likumsakarība te nedarbojas.

Teiktais nav jāsaprot kā apgalvojums, ka ar patēriņa preču un pakalpojumu cenu palielināšanu varētu panākt vai tikai sekmēt valsts ekonomiskā potenciāla kāpumu. Cenu kāpums seko iedzīvotāju ienākumu pieaugumam, tā tad darba ražīguma palielināšanai, ražošanas un citas saimnieciskas darbības objektu modernizācijai un to konkurētspējas nodrošināšanai. Šis plašās un sarežģītās problēmas risināšanas paņēmieni noskaidrošana ir ārpus mūsu raksta jautājumu loka. Piemērotākais veids to risināšanai bija, veidojot Latvijas ilgtermiņa attīstības stratēģiju "Latvija 2030" un Nacionālo attīstības plānu 2014.–2020. g. Diemžēl arī šajos dokumentos minētā, Latvijai ļoti būtiskā problēma nav adekvāti novērtēta, un reāli tās risināšanas ceļi nav iezīmēti. Nepieciešamība veikt speciālu detalizētu izpēti joprojām ir ļoti aktuāla.

Šī raksta mērķis ir pievērst uzmanību tam, ka, tikai iestājoties Eiropas Monetārajā savienībā un nemainot Māstrihtas kritēriju attiecībā uz inflācijas tempu ierobežojumu, tiks ieprogrammēts nepārskatāmi ilgu laiku saglabāt Latvijas katastrofālo atpalicību no attīstītajām ES valstīm. Reāli tas nozīmē saglabāt arī nosacījumus masveidīgai iedzīvotāju emigrācijai un latviešu nācijas iznīcināšanai. Izeja acimredzot meklējama minētā inflācijas tempu kritērija diferencēšanā, nosakot tā lielumu atkarībā no patēriņa cenu līmeņa. Lai reāli radītu vienotu ekonomisko telpu, ES mērķtiecīgi jāveicina dalībvalstu patēriņa cenu līmeņu tuvināšanās. Ignorējot šo nepieciešamību, divu līmeņu valstu saglabāšana ES tiek atzīta par tās dabisku stā-

vokli. Jāizvērtē, vai mums tas ir izdevīgi un pieņemami, resp., vai mēs vēlamies praktiski nepārredzami ilgu laiku palikt Eiropas Savienības nabadzīgākās valsts statusā un veicināt nācijas iznīcināšanu.

Bieži pareizi tiek norādīts, ka Latvija ģeogrāfiski ietilpst Ziemeļvalstu grupā. Loģiski, ka par līdzvērtīgu šīs grupas locekli tā kļūs, tikai sasniedzot Skandināvijas valstu ekonomiskā potenciāla (IKP/iedzīvotāju) līmeni. Valsts ekonomiskā potenciāla palielināšana, kā jau minējām, saistīta arī ar neizbēgamu patēriņa cenu kāpumu. Uz to atšķirību Latvijā no Skandināvijas valstīm jau norādījām. Atliek noskaidrot, kad mūsu patēriņa cenas varētu izlīdzināties ar to līmeni minētajās valstīs, rēķinoties, ka arī tajās cenu līmenis sistemātiski palielinās. Tā 2005.–2011. g. inflācijas gada vidējais temps bija⁴: Dānijā 2,18%, Somijā 2,23% un Zviedrijā 1,95%. Iespējamo situāciju ilustrēsim ar diviem inflācijas tempu variantiem Latvijā, abos pieņemot, ka arī turpmākajos gados Skandināvijas valstīs saglabāsies minētie inflācijas tempi.

Pirmajā variantā pieņemts, ka Latvija, stingri ievērojot Māstrihtas noteikto kritēriju, noturēs samazināto inflācijas tempu — 2,7% gadā (Finanšu ministrijas konstatējums pēc 2012. g. oktobra datiem).⁵ Latvija pēc cenu līmeņa atsevišķu Skandināvijas valstu prognozēto rādītāju sasniegtu tikai nākamā gadsimta pirmajā pusē (2106., 2145. un 2153. g.). Loģiski, ka arī ekonomiskā potenciāla izlīdzināšanai būtu nepieciešami aptuveni tikpat daudz gadu. Nav jāpierāda, ka tik ilgā laikā jaunie darbaspējīgie iedzīvotāji būs mūsu zemi atstājuši, vecākā paaudze izmirusi un Latvija kā nacionāla valsts pazudusi.

Otrs aprēķina variants izriet no pieņēmuma, ka, pateicoties tautsaimniecības straujai attīstībai, Māstrihtas kritērijs, kā attīstību bremsējošs, tiek ignorēts un inflācijas tempi ir lielāki. Ja tie saglabātos pēdējo sešu gadu (2005–2011) vidējā līmenī (6,23%), Skandināvijas valstu rādītāju Latvija sasniegtu pēc 16–20 gadiem (2027–2031). Ja šāda

inflācijas tempa iemesls būs straujš ekonomiskā potenciāla palielinājums, saglabājas visai reālas (katrā ziņā nesalīdzināmi lielākas nekā pirmajā variantā) iespējas pakāpeniski novērst masveidīgu emigrāciju un radīt nosacījumus, lai vismaz daļa aizbraukušo iedzīvotāju atgrieztos Latvijā.

Atgriežoties pie jautājuma par naudas sistēmas maiņu, vai, pareizāk, pie jautājuma, kad to darīt, jāvadās no atziņas, ka Latvijā, salīdzinot ar ES attīstītajām valstīm, obligāti jānodrošina apsteidzoši ekonomikas attīstības tempi, un kā sekas tam — straujāki nekā vidēji ES (un arī Māstrihtas kritēriju noteiktie) inflācijas tempi. Katrā ziņā, ievērojot Māstrihtas pieļaujamo inflācijas rādītāja limitu (vidējais no trim mazākajiem + 1,5%), Latvija kā nacionāla valsts lemta iznīcībai. Tā kā nodrošināt Māstrihtas inflācijas kritērijus Latvija reāli nevar (un arī nedrīkst!), jāizšķiras, kura naudas sistēma nodrošina mazāk sāpīgu (no ES sankciju puses) iespēju tos pārkāpt — pašreizējā vai EMS? Teorētiski pastāv arī otra iespēja: radikāli mainīt Māstrihtas inflācijas kritēriju, noteikt to katrai dalībvalstij atsevišķi atkarībā no pašreizējā patēriņa preču un pakalpojumu cenu līmeņa. Šādu izmaiņu ieviešana ir visai problemātiska, jo tam nepieciešama visu jauno ES dalībvalstu vienota un kategoriska nostāja. Sagaidāma arī attīstīto valstu noraidoša attieksme, jo tās, neskatoties uz oficiālajām deklarācijām par vēlmi sekmēt visu ES valstu izaugsmi, objektīvi ir ieinteresētas divu ekonomikas līmeņu saglabāšanā, izmantojot mazāk attīstītās valstis kā tām nepieciešamā darbaspēka sagatavošanas bezmaksas inkubatorus.

Vienotai naudas sistēmai nenoliedzami ir virkne pozitīvu īpašību, kuras tiek plaši skaidrotas un šeit tās neatkārtosu, piebilstot gan, lai šīs priekšrocības varētu izmantot, nepieciešams novērst iepriekšminētos attīstību ierobežojošos regulējumus. Attiecībā uz argumentiem par bezierunu iekļaušanos EMS, jāsaka, ka ne visi ir pietiekami korekti un pārliecinoši. Minēšu tikai dažus.

Viens no tiem ir atsauce uz Igaunijas prezidenta T. H. Ilvesa kunga teikto, ka pievienošanās eiro ģeopolitiski fiksējusi Igauniju kā neatņemamu Eiropas sastāvdaļu. Nenoliedzot šīs atziņas politisko un psiholoģisko nozīmi, tomēr jāpajautā, vai tās Eiropas valstis, kas nav iestājušās ES (Norvēģija, Šveice u.c.) un arī tās ES dalībvalstis (Zviedrija, Dānija un Apvienotā Karaliste), kuras nav ieviesušas eiro, ir mazāk Eiropā, nekā Igaunija. Starp citu, līdzīgi politiski lozungi mums nav sveši. Viens no tiem: kaut pastalās, bet neatkarību. Realitātē, iegūstot neatkarību, bet neiegūstot cerēto materiālo labklājību, pastalu vietā cilvēki loģiski izvēlējās emigrāciju. Izšķirošais ir ne tik daudz naudas nosaukums, bet valsts ekonomikas potenciāls, tās iedzīvotāju stabilitāte iespēja strādāt un gūt ienākumu.

Otrs bieži dzirdētais arguments ir apgalvojums, ka pievienošanās EMS veicinās investīciju ieplūdi un pavērs iespēju saņemt lētākus kredītus. Tā kā pārliecinošu pierādījumu šiem apgalvojumiem nav, tie uzskatāmi kā vēlāmā uzdošana par reāli iespējamo. Investīcijas, kā to apliecina statistika par starpvalstu finanšu plūsmām, galvenokārt virzās uz zemēm ar lētu darbaspēku, neatkarīgi no valstī funkcionējošās naudas sistēmas. Arī pieņēmums par kredītu palētināšanos tikai naudas nosaukuma dēļ nav pārliecinošs. Uzskatāmi to ilustrē Grieķijas, Itālijas un citu EMS valstu piemērs. Galvenais arī šīnī jomā ir valsts ekonomiskais potenciāls, tautsaimniecības stabilitāte. Naudas sistēmas maiņa nav pašmērķis, bet līdzeklis, kas, tikai nodrošinot arī citus nepieciešamos nosacījumus, var veicināt galvenā mērķa sasniegšanu.

Vēl jāmin viens visai jocīgs arguments par labu steidzīgai pievienošanās EMS, un proti, apgalvojums, ka tas nodrošināšot mums (attiecīgai Latvijas amatpersonai) iespēju sēdēt pie viena galda ar citu EMS valstu pārstāvjiem un piedalīties lēmumu pieņemšanā. "Sēdēt" nenoliedzami kāds varēs, tikai tā ietekme būs atkarīga no valsts ekonomiskā potenciāla. Uzskatāms mūsu ietekmes iespēju

piemērs ir sasniegtie rezultāti, apspriežot ES budžeta veidošanu un tā līdzekļu sadalījumu.

Šinī apcerējumā mēģinu pievērst uzmanību tikai vienam jautājumam — ES noteikto inflācijas ierobežojumu lomai ekonomikas attīstības bremsēšanā. Vēl jāpiebilst, kā jebkurā valstī, tā arī to apvienībā realizētās ekonomiskās politikas efektivitātes precīzākais kritērijs ir tautsaimniecības attīstības rādītāji. Situācija Eiropas Savienībā, salīdzinot ar pārējo pasauli, neliecina, ka deklarētie mērķi un funkcionējošie regulējumi atbilst laikmeta prasībām un veicina attīstību. Faktiski to realizācija ne tikai nav sekmējusi ES lomas pasaulē palielināšanu, bet pat tās saglabāšanu. Uzskatāmi to apliecina ES ietilpstošo valstu IKP dinamika ekonomiskās krīzes gados un to kopējo rezultātu salīdzinājums ar pasaules lielvalstu attīstības rādītājiem. Saskaņā ar Starptautiskā Valūtas fonda publicēto informāciju⁶ 2007.–2011. g. IKP apjoms, rēķinot nemainīgās cenās, lielākajā ES valstu daļā samazinājās. No eirozonā ietilpstošām 17 valstīm tikai septiņās bija IKP palielinājums. Raksturīgi, ka lielākais kāpums sasniegts mazajās valstīs, kuras turklāt EMS pievienojās jau krīzes laikā: Slovākijā tas palielinājās par 8,5% (eiro ieviesa 2009. g.) un Maltā par 7,7% (eiro kopš 2008. g.). Pārējās piecās, kas uzrāda pozitīvu rezultātu (Austrija, Kipra, Beļģija, Vācija un Nīderlande) palielinājums bija neliels 1,0–2,8%. Desmit eirozonas valstīs IKP apjoms saruka, vairākās pat ievērojami. Piem., Grieķijā par 13,2, Īrijā par 9,6 un Itālijā par 4,5%. IKP samazinājums bija arī Slovēnija (par 3,5%), kura pirmā no pēcsociālisma valstīm (2007) iekļāvās EMS. Turpretim Igaunijā 2007.–2010. g. IKP saruka par 15,5%, bet 2011. g. tas palielinājās par 7,6%. Kopējais IKP apjoms EMS valstīs 2011. g. bija par 0,8% mazāks nekā 2007. g.

Vēl atšķirīgāka aina veidojās jaunajās ES valstīs, kuras, saprotams, vēl neietilpa EMS. No tām visstraujākais ekonomiskā potenciāla kāpums bija valstī ar vismazāko IKP uz

iedzīvotāju — Bulgārijā, kurā tā kopējais apjoms palielinājās par 22,1%. Par 15,9% šis rādītājs palielinājās Polijā. Vēl trijās šīs grupas valstīs IKP pieauga par 1,0–4,1%. Pārējās IKP apjoms saruka, turklāt visstraujāk Latvijā — par 16,3%.

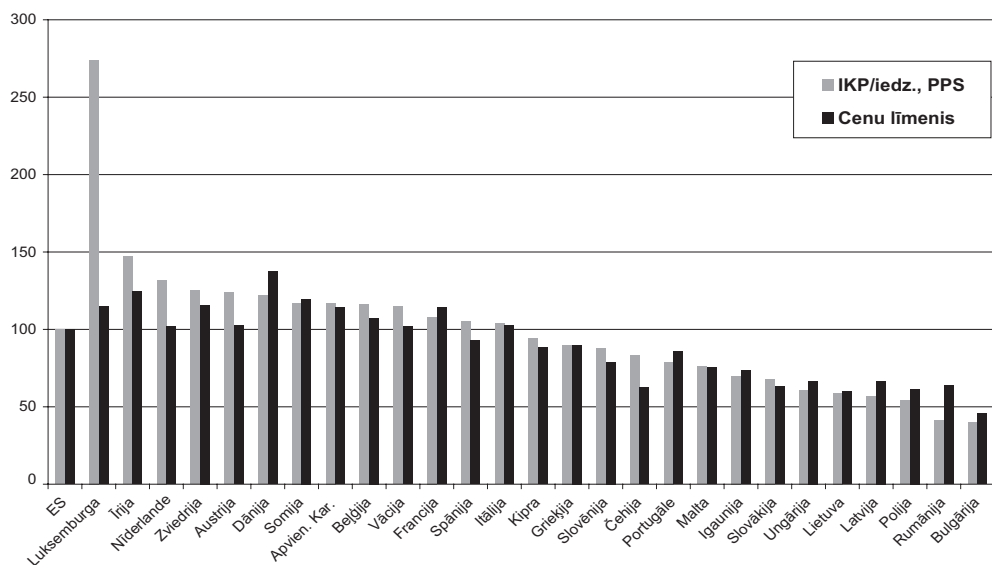
Attaisnot lielākās daļas ES valstu stagnāciju tikai ar ekonomiskās krīzes radītajiem apstākļiem, šķiet, nebūtu pareizi. Īpaši tādēļ, ka pasaulē ārpus Eiropas Savienības tās iespaids bija daudz mazāks, vai arī tā vispār nebija. Vairākas valstis turpināja vairot savu ekonomisko potenciālu. Piem., ASV, kur šī krīze sākās, pēc neliela samazinājuma pirmajos gados, IKP palielinājās un 2011. g. jau nedaudz (par 0,9%) pārsniedza pirmskrīzes (2007) gada rādītāju. IKP apjoms 2011. g. bija lielāks nekā 2007. g.: Ķīnā par 44,5%, Indijā par 33,5% un Brazīlijā par 15,8%. No augsti attīstītajām lielvalstīm tikai Japānā krīzes gados IKP samazinājās (par 3,1%). Lai gan ES ietilpstošo valstu IKP kopējais apjoms ir pasaulē lielākais, tomēr tā pārsvars par atsevišķu lielvalstu ekonomiku pakāpeniski samazinās. Nosakot salīdzināmo valstu IKP apjomu ASV dolāros un pieņemot to ES–27 par 100%, minēto piecu lielvalstu kopējais IKP apjoms 2007. g. bija 144,5% un 2011. g. jau 185,9%.

Minētie skaitļi rāda, ka ES vēl nav radīta optimāla, laikmetam atbilstoša ekonomisko procesu regulēšanas sistēma. Vēl vairāk! Nekas nav dzirdēts par atbilstošas stratēģijas izveidi, lai izturētu konkurences cīņā ar strauji augošajām jaunajām pasaules lielvalstīm. ES dalībvalstīm, īpaši Latvijai, kā vienai no visnabadzīgākajām, pieņemot un realizējot atsevišķus nosacījumus, jāvadās no galvenā mērķa — palielināt savu ekonomisko potenciālu kā obligātu nosacījumu latviešu nācijas saglabāšanai, katrā ziņā ne tādēļ, lai tikai izpildītu kādreiz ieviestos vai tikai ieteiktos ES regulējumus un saņemtu to vadošo institūciju uzslavas.

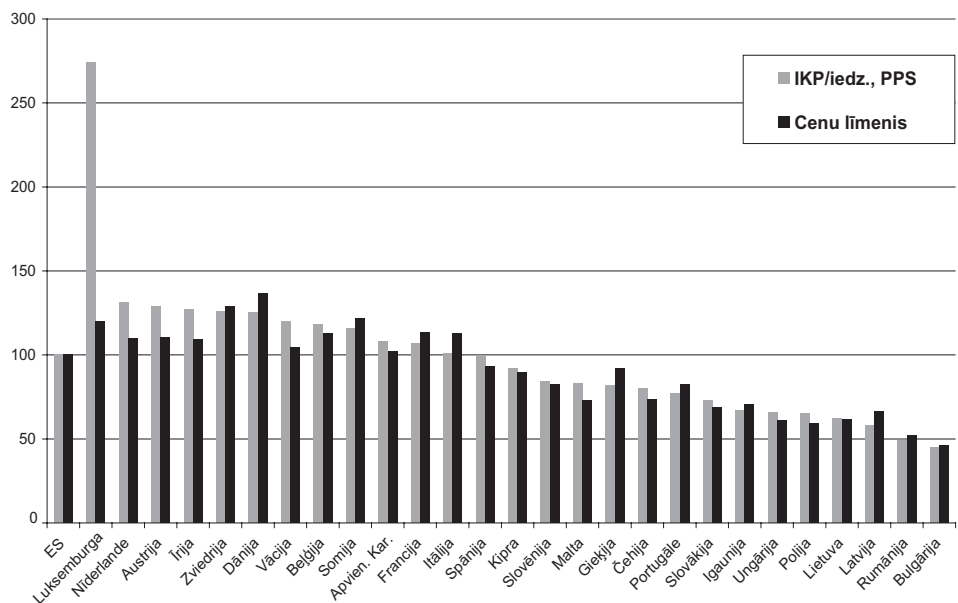
2007. gads		
Valstis	IKP/iedz. pēc PPS	Cenu līmenis
ES	100	100,0
Luksemburga	274	114,8
Īrija	147	124,5
Nīderlande	132	102,0
Zviedrija	125	115,6
Austrija	124	102,6
Dānija	122	137,3
Somija	117	119,6
Apvien. Kar.	117	114,0
Beļģija	116	107,4
Vācija	115	101,7
Francija	108	114,0
Spānija	105	92,9
Itālija	104	102,5
Kipra	94	88,3
Grieķija	90	89,8
Slovēnija	88	78,9
Čehija	83	62,4
Portugāle	79	85,7
Malta	76	75,5
Igaunija	70	73,4
Slovākija	68	63,2
Ungārija	61	66,7
Lietuva	59	60,0
Latvija	57	66,6
Polija	54	61,7

2011. gads		
Valstis	IKP/iedz. pēc PPS	Cenu līmenis
ES	100	100,0
Luksemburga	271	123,0
Nīderlande	131	108,2
Austrija	129	106,4
Īrija	129	116,3
Zviedrija	127	126,1
Dānija	125	1143,5
Vācija	121	103,2
Beļģija	119	111,0
Somija	114	124,7
Apvien. Kar.	109	102,0
Francija	108	110,2
Itālija	100	104,4
Spānija	98	98,2
Kipra	94	88,9
Malta	85	77,9
Slovēnija	84	85,8
Čehija	80	76,5
Grieķija	79	95,6
Portugāle	77	87,1
Slovākija	73	72,4
Igaunija	67	77,9
Ungārija	66	64,4
Polija	65	59,3
Lietuva	62	65,8
Latvija	58	73,8

PIEVIENOŠANĀS EIROPAS MONETĀRAJAI SAVIENĪBAI UN LATVIJAS ATPALCĪBAS PĀRVARĒŠANA

IKP/iedzīvotāju un patēriņa cenu attiecības ES valstīs, % no ES vidējā 2007. gadā

IKP/iedzīvotāju un patēriņa cenu attiecības ES valstīs, % no ES vidējā 2011. gadā

Avoti un piezīmes

- ¹ *Latvijas Statistikas gadagrāmata 2012.* Rīga, 2013. 486. un 494. lpp.
- ² Guljāns P. Latvijas tautsaimniecība pasaulē problēmu fonā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis.* A daļa. 2010. Nr. 5./6.
- ³ <http://europa.eu/abc/12lessons/le/>
- ⁴ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00027>
- ⁵ [http://fm.gov.lv Māstrihtas kritēriji Latvijas...](http://fm.gov.lv/Māstrihtas_kritēriji_Latvijas...)
- ⁶ *International Financial Statistics. Yearbook 2012.*
- ⁷ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00114>
- ⁸ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00120>

ACCESSION TO THE EUROPEAN ECONOMIC AND MONETARY UNION AND THE ISSUE OF OVERCOMING LATVIA'S UNDERDEVELOPMENT

Pēteris Guljāns

Summary

Key words: EMU, EU, Maastricht criteria, economic potential, price level

Latvia is planning to accede to the European Economic and Monetary Union (EMU) on 1 January 2014. The introduction of a common monetary system in the European Union (EU) is a logical step given that other necessary steps for the development of a common economic area have been taken. For the time being they have not. The EU economic area is composed of very different countries. The difference between the highest and the lowest in 2011 was 5.9 times based on GDP per capita and 2.9 times based on consumer price level. The EU leading countries are objectively interested in retaining the two economic development levels and silently promote it. It follows from the real state of affairs in the world. The world is overpopulated. World's greatest contradiction (the need for resources and its availability) aggravates. The economic potential of the developing countries rises rapidly. The possibility is real that the Western world may find itself among states lagging behind in the foreseeable future.

Latvia for it to accede to the EMU must comply with the criteria of the Maastricht agreement. These with the exception of inflation are logical as they require the state to put its financial system in order. By complying to the inflation criteria (inflation cannot exceed more than 1,5% over the average of the three countries with the lowest inflation) the possibility of overcoming Latvia's underdevelopment is excluded.

The rate of inflation is not an independently regulated indicator. It is dependent on the level of prices for goods and services, but consumer price level is closely linked to the economic potential. By limiting one, by default the growth possibilities of the other are being limited. Rising prices follow an increase in consumer income, and therefore, an increase in productivity, the modernization ensuring the competitiveness of objects of production or other economic activity. Higher economic potential is associated with higher price level. By accession to the EMU and without altering the Maastricht criteria in regard to inflation it will be programmed for an unforeseeably long period of time that Latvia should lag behind the developed EU countries and

that there would remain conditions inducing mass emigration and extinction of Latvian nation. Latvia is geographically close to the Scandinavian countries, but the GDP per capita and consumer price levels are respectively 2.0–2.2 and 1.7–1.9 times lower. In compliance with the Maastricht criteria, an acceptable annual inflation would be 2.7%. Latvia would reach the forecasted price level of Scandinavian countries only by the next century (years 2106, 2145 and 2153). The same amount of years would be required to reach the same level of economic potential. By maintaining the current rate of inflation (6.23% per annum) Latvia would reach the Scandinavian level in 16–20 years. If such an inflation rate will be caused by the rapid increase of the economic potential, a real chance of gradually reducing mass emigration and avoiding the extinction of the nation remain.

The situation in the EU suggests that the current regulation has not augmented its role in the world nor even preserved it. In years 2007–2011, the total GDP of the EMU constituent 17 countries has decreased by 0.8%. The landscape was gloomier for countries that were not yet a part of the EMU. On the other hand, in various world superpowers the effect of the crisis was minuscule or there was no effect. In EU as yet no optimal system for the regulation of economic processes has been created. Latvia as one of the poorest should be guided by the main objective of increasing its economic potential as a precondition for the preservation of Latvian nation rather than solely by the objective of fulfilling the once introduced or just recommended EU regulations and receiving the praise of its leading institutions.